

krzysztof fokt

przedkomisyjne nazwy miejscowości dawnego powiatu zgorzeleckiego*

Toponomastyka- nauka o nazwach miejscowych- to dział językoznawstwa szczególnie przydatny w badaniach historycznych. Nazwy, jakimi ludzie opatrują otaczającą ich przestrzeń, mówią bowiem całkiem dużo o nich samych. Można np. stwierdzić, że mieszkańcy wsi Pomorzany wywodzą się od brańców, których jakiś dawny władca przywiódł niegdyś z wyprawy na Pomorze, a Grotniki zamieszkiwane były kiedyś przez rzemieślników wyrabiających groty strzał. Oczywiście nowe nazwy miejscowe powstawały nie tylko w dawnych wiekach, podczas kolonizacji puszczy i gór. W nowszych dziejach Europy Środkowej największą falą nazwotwórczą przyniosła powojenna wędrówka ludów, związana z ucieczką i wysiedlaniem Niemców z obrzeży Czech i Moraw, Sudetów, Śląska, Pomorza, Warmii, Mazur i Ziemi Lubuskiej przez ówczesne władze polskie i czechosłowackie. Na ziemie te przybyli nowi, słowiańskojęzyczni osadnicy, nazywając po swojemu zasiedlane wsie i miasta. Ta samorzutna twórczość językowa to unikalna okazja, by podejrzeć u poprzednich pokoleń to, czego na dobrą sprawę nie wiemy nawet o sobie samych: w jaki sposób nasi poprzednicy używali ojczystego języka w tak niecodziennej sytuacji, jak nazywanie świeżo zasiedlanych miejsc? Na jakie cechy krajobrazu naturalnego czy wytwory ludzkiej ręki zwracali uwagę, nazywając miejscowości? Czy trafnie rozpoznawali słowiańskie źródłosłowy ukryte w niemieckich nazwach? Jak często tłumaczyli nazwy obcojęzyczne albo przenosili toponimy z rodzinnych stron? Językoznawca ułożyłby pewnie jeszcze dłuższą listę pytań bardziej fachowych, mniej zrozumiałych dla laika. Paradoksalnie jednak to właśnie lingwiści podjęli zaciętą walkę z samorzutnie nadawanymi przez osadników na Ziemiach Odzyskanych nazwami miejscowymi. Kierowali się przy tym zrozumiałymi pobudkami, chcąc przede wszystkim dochować wierności tradycji. Zużyto wtedy hektolitry atramentu na dzieła piętnujące w ostrym tonie "nazwotwórczą samowolę ludności". Utworzono specjalną komisję, która zajęła się ustalaniem nazw miejscowych zgodnych z historycznymi przekazami w oparciu o naukowo wypracowane kryteria. Wymagało to zresztą przebicia się przez co najmniej dwie warstwy

wcześniejszych nazw, gdyż jeszcze przed wojną spory zamęt wnieśli w nazewnictwo hitlerowcy, dążąc m. in. do zatarcia śladów dawnej słowiańskości wschodnich części ówczesnych Niemiec.

Poniewczasie stwierdzono, że przy okazji weryfikacji nazw miejscowych o mało co nie przepadł olbrzymi materiał do badań nad polszczyzną i Polakami połowy lat 40-tych w postaci ostro dotąd potępianych, tworzonych przez powojennych osiedleńców nazw miejscowości. Dlatego zarówno pasjonaci-amatorzy, jak też uznani rzeczoznawcy zaczęli zbierać z rozproszonych archiwaliów i zeznań starszych mieszkańców Ziemi Odzyskanych okrucy przedkomisyjnego nazewnictwa miejscowego. Powiat zgorzelecki uwzględnił w swych poszukiwaniach Bogdan Siciński, doszukawszy się przedkomisyjnych nazw 30 punktów osadniczych. W zbiorach lubańskiego oddziału Archiwum Państwowego we Wrocławiu znajduje się jednak niemal kompletna dokumentacja omawianego zagadnienia, pozwalająca znaleźć aż trzy razy więcej nazw! Zadanie zebrania ich zostało zresztą znacznie ułatwione przez dalekowzrocznych rządców powiatu z 1948 r., którzy postarali się o spisanie większej części omawianych nazw pod kątem przyszłych badań. Dzięki przejrzeniu większej liczby akt urzędowych sprzed lat, takich jak wykazy dróg w powiecie czy rejestry podatku gruntowego, udało się wzbogacić ten materiał o sporo wariantów przedkomisyjnych nazw i zweryfikować posiadane już wiadomości. Pomocne okazały się także rozmowy ze starszymi mieszkańcami powiatu, szczególnie z państwem Jadwigą i Tadeuszem Miłoszewskimi.

W poniższym wykazie nazw miejscowych uwzględniłem wszystkie odnalezione warianty nazw przedkomisyjnych. W rubryce "Nazwy komisyjne" umieszczone zostały toponimy w postaci przyjętej przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowych przy Ministerstwie Administracji Publicznej, niezależnie od tego czy, jak w przypadku Nowoszowa, Toporowa i Trzcinka, ostatecznie przyjęły się w potocznym użyciu, czy też nie. Tylko w przypadku nieuwzględnienia danego punktu osadniczego przez wspomnianą komisję w rubryce tej znalazły się powszechnie używane nazwy przedkomisyjne (tak w przypadku Wyszkowa i Wolanowa). Nowsze formy niemieckie, wprowadzane od lat 30-tych, podane zostały zasadniczo w nawiasach. Wykaz ułożono alfabetycznie w obrębie jednostek administracyjnych z 1948 r.

Miasta

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Zgorzelec	Zgorzelice/Gorlice	Görlitz
2	Bogatynia	Rychwałd	Reichenau

Gmina Łagów (b. Jerzmanki)

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Białogórze	Białogórze / Biała Góra	Lichtenberg
2	Gozdanin	Strumień	Lauterbach
3	Jędrzychowice	Kurniki	Hennersdorf
4	Jerzmanki	Podlasie / Podlesie	Hermsdorf
5	Koźlice	Koźlice	Köslitz
6	Koźmin	Koźmin	Kosma
7	Kunów	Kunów	Kuhna
8	Lasowice	Bozata / Lasowice / Lasowa	Posottendorf-Leschwitz (Weinhübel)
9	Łagów	Leopoldów	Leopoldshain
10	Łomnica	Łomnice	Lomnitz
11	Niedów	Niedów	Nieda (Wolfsberg)
12	Osiek Łużycki	Osiek Serbski	Wendisch Ossig (Warnsdorf)
13	Pokrzywnik	Laskowi(e)ce	Stangenhain
14	Radomierzyce	Radomierzyce	Radmeritz
15	Trójca	Trocianów	Troitschendorf
15a	Buszów	Przysiółek	Feldhäuser
16	Tylice	Cielec	Thielitz

Gmina Działoszyn

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
-------	-----------------	----------------------	------------------

1	Bratków	Bratków	Blumberg
2	Działoszyn	Królewszczyzna / Królówek	Königshain
3	Kostrzyna	Tratów	Trattlau
4	Krzewina	Grodowice	Grunau
5	Lutogniewice	Polówek	Schönfeld
6	Posada	Posada	Rußdorf
7	Ręczyn	Ręczyn	Reutnitz
8	Spytków	Wendów	Wanscha
9	Strzegomice	Kurzany	Dornhennersdorf
10	Trzcieniec	Trzcieniec	Rohnau (Scharre)
11	Wigancice Żytawskie	Podgórze	Weigsdorf
12	Wolanów	Wolanów	Friedreich
13	Wyszków	Wyszków	Maxdorf
14	Zatonie	Ustronie	Seitendorf

Gmina Opolno Zdrój

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Białopole	Letnice	Sommerau
2	Biedrzychowice Górne/Dolne	Cytów / Cytowo	Friedersdorf
3	Jasna Góra	Parów / Białogóry	Lichtenberg
4	Kopaczów	Oldrzychów	Ober Ullersdorf
5	Markocice	Targówek	Markersdorf
6	Nadrzecze	Nadrzecze	Gießmansdorf
7	Opolno Zdrój	Opolówka	Oppelsdorf Bad
7a	(przysiółek)	Opolówka Las	Oppelsdorf Wald
8	Porajów	Porajów / Porajew	Klein Poritsch

9	Rybarzowice	Tarłówek	Reibersdorf
10	Sieniawka	(Brodowe) Łąki	Kleinschöнау
11	Turoszów	Turów	Türchau

Gmina Dłużyna

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Bielawa Górna	Bielawa Górna	Ober Bielau
2	Dłużyna Górna/Dolna	Długojów, Dłużyce	Ober/Nieder Langenau
3	Gronów	Grody	Gruna
4	Przesieczany	Kościelna	Hohkirch
4a	Kozi Lasek	(przysiółek)	Pommerseite
5	Sławnikowice	Rachanów / Rachnów	Kieslingswalde-Rachenau
6	Strzelno	Strzelno	Schützenhain
7	Żarki	Żarki	Sohra (Kesselbach)
7a	Dobrzyszów	(przysiółek)	Feldhäuser
8	Żarska Wieś	Kwiatów	Sohrneudorf (Florsdorf)

Gmina Pieńsk

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Bielawa Dolna	Bielawa Dolna	Nieder Bielau
1a	Sośniak	(przysiółek)	Kiefernhubel
1b	Szezygłów	(przysiółek)	Schmeidig
2	Lasów	Lasowa	Lissa
3	Pieńsk	Pieńsk / Pęczek	Penzig
4	Prędocice	Toporów	Tormersdorf
5	Stojanów	Pęczeczka Kuźnia	Nieder Penzighammer

6	Stojanówek	Pęczecka Kuźnia	Ober Penzighammer
7	Żarka	Żarka	Sercha (Burgundenau)

Gmina Węgliniec

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Czerwona Woda	Czerwona Woda	Rothwasser
1a	Czerwionka	(kolonia)	Rothwasser
1b	Kościelec	(przysiółek)	Kirchhain
2	Stary Węgliniec	Węglowiec Stary	Alt Kohlfurt
2a	Kalnik	(przysiółek)	Hälter-Hauser
3	Węgliniec	Węglowiec / Kaławsk	Kohlfurt
4	Zagajnik	Gaje	Haidewaldau

Gmina Ruszów

l. p.	Nazwy komisyjne	Nazwy przedkomisyjne	Nazwy niemieckie
1	Brzeźna	Brzeziny	Birkenlache
2	Bucze	Bukowinka	Buchwalde
3	Jagodzin	Młotnik / Nowa Kuźnia	Neuhammer
3a	(kolonia)	Piaski	Sandberg
3b	Bożejów	(przysiółek)	Oberdorf
4	Kościelna Wieś	Kamienna	Steinkirchen
4a	Zawodzie	(przysiółek)	Hinterwasser
5	Nowiny	Nowosiółek / Nowoszów	Neuhaus
6	Okrąglica	Rychlinek	Schnellförthel
5a	(przysiółek)	Dąbrówek	Königsberg
6	Piaseczna	Jagodzin	Schönberg

6a	Kuźnica	Kuźnów	Kümmelberg
7	Polana	Polana / Zapałów	Brand
8	Ruszów	Ruszów	Rauscha
8a	(kolonia)	Głuszec	Kremsdorf
8b	Ruszów Szklarnia	Stara Huta	(Alte) Glasshütte
8c	(przysiółek)	Palenica	Kohlholz
8d	(przysiółek)	Zdzichów	Morgenseite
9	Sobolice	Zabłocie	Zoblitz

Źródła

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, oddział w Lubaniu Śląskim, zespoły: 29 (j. a. nr 23), 50 (j. a. nr 28, 17), 51 (j. a. nr 22, 31, 35, 40), 52 (j. a. nr 20, 23, 24, 26, 27, 34, 37, 38, 47).